

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗБУДОВИ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ (СТ. 111-1 КК УКРАЇНИ)

PROSPECTIVE DIRECTIONS FOR LEGISLATIVE DEVELOPMENT IN THE FIELD OF COUNTERING COLLABORATIONISM (ARTICLE 111-1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE)

Білічак О.А., д.ю.н., доцент

Посольство України в Республіці Таджикистан, м. Душанбе

Стаття присвячена науковому пошуку шляхів розбудови державної політики у сфері протидії колабораціонізму. Наголошено, що з початком збройної агресії РФ проти України у фокус уваги законотворчої діяльності потрапила проблема протидії злочинам проти основ національної безпеки загалом і колабораціонізму зокрема. Зміни до законодавства, яким встановлювалась відповідальність за колабораціонізм, приймалися в надзвичайно складних політичних умовах, в час, коли безпосередньо сама українська державність знаходилась на межі виживання. Обстановка прийняття законодавства негативно вплинула на його якість, що в підсумку мало наслідком формування неадекватної практики кримінального переслідування у таких категоріях справ. Зокрема наголошується, що відкриття кримінальних проваджень за колабораціонізм є заполітизованими та набули масового характеру. Досудове розслідування у таких справах часто є поверхневим, адже у органів слідства фактично відсутні інструменти, що могли би забезпечити повне та всебічне вивчення обставин та обставини вчинення злочину. Формальні підходи до розгляду справ про колабораціонізм застосовуються й судами, які ігнорують необхідність урахування норм міжнародного гуманітарного права під час розгляду та вирішення таких справ.

Наголошено на необхідності врахування того, що переважна більшість злочинів, відповідальність за які наступає за ст. 111-1 КК України, вчиняється на окупованій території України, де населення перебуває під постійною загрозою насильства та контролем озброєних військових а також без матеріальної та фінансової підтримки з боку України. Тому при притягненні до відповідальності за ст. 111-1 КК України повинен враховуватися моральний аспект проблеми.

За результатами вивчення проблематики зроблено висновки про необхідність удосконалення чинного законодавства, яким встановлюється відповідальність за вчинення колабораційних діянь, особливо в частині забезпечення кореляції його положень із нормами міжнародного гуманітарного права. Обґрунтовано, що основним вектором розбудови державної політики у цій галузі повинна виступати гуманізація законодавства, яким встановлюється відповідальність за колабораціонізм, а основною його ознакою надалі має виступати людиноцентричність. Також наголошено на необхідності удосконалення сучасної практики кримінального переслідування за колабораціонізм у світлі додержання прав людини, повного та всемірного забезпечення об'єктивності розслідування колабораційних правопорушень, судового розгляду відповідних справ.

Ключові слова: злочини проти основ національної безпеки, державна зрада, колабораціонізм.

The article is devoted to the study of the problems of combating collaborationism. Amendments to legislation, which stipulated liability for collaborationism, were adopted under exceptionally challenging political circumstances, at a time when Ukrainian statehood itself was on the brink of survival. The environment surrounding the enactment of legislation that established liability for collaborationism adversely affected its quality, which consequently led to the development of inadequate practices in criminal prosecution for such categories of cases. Specifically, it was emphasized that the initiation of criminal proceedings pertaining to collaborationism is politicized and has taken on a widespread nature. Pre-trial investigations in such criminal proceedings are frequently superficial, given that investigative bodies effectively lack the instruments necessary to ensure a comprehensive and thorough examination of the circumstances and context of criminal acts. Formalistic approaches to the adjudication of cases concerning collaborationism are also employed by courts, which disregard the imperative of considering the norms of international humanitarian law during the review and resolution of such matters. It is imperative to acknowledge that the vast majority of offenses, for which liability is incurred under Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, are perpetrated in the occupied territories of Ukraine, where the populace remains under a perpetual threat of violence and the dominion of armed military forces, alongside a complete absence of material and financial support from Ukraine. All these circumstances must be meticulously considered when assigning liability under Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, taking into account not merely the presence of specific elements of the corpus delicti (crime/crimes) in an individual's actions, as delineated by Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine, but also the moral dimension of the issue.

Conclusions were drawn about the need to improve the legislation of Ukraine on criminal liability in terms of harmonizing the content of its norms with the provisions of international humanitarian law.

Key words: crimes against the foundations of national security, high treason, collaborationism.

Одним із пріоритетних завдань державної політики, означеної початком збройної агресії РФ 24 лютого 2022 року, стало удосконалення законодавства у сфері протидії злочинам проти основ національної безпеки. У зв'язку з цим Законом України №2108-IX від 03.03. 2022 р. Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність». Криміналізація колабораційних діянь перш за все була націлена на перешкоджання укріпленню російської влади на загарбаних українських територіях через превенцію співпраці місцевого населення із окупаційним режимом. Водночас при розробленні відповідного законодавства не було враховано низку чинників, зокрема, відповідність їх змісту положенням міжнародного гуманітарного права. Також не було спрогнозовано потенційних наслідків застосування відповідних норм кримінального закону у найближчій і віддаленій перспективі.

Законодавча конструкція положень ст. 111-1 КК України вже від часу прийняття закону зазнавала глибокої

критики з боку науковців. Аналіз практики її застосування вказує на існування численних проблем у діяльності державних органів, що забезпечують кримінальне переслідування у справах про колабораціонізм, про що дедалі більше говорять не лише науковці, але й правозахисники. З огляду на таке, предметом глибокого аналізу сьогодні повинна виступати державна політика, що формує принципові підходи до проблем, які по суті діяння слід вважати колабораційним та якою повинна бути міра відповідальності за їх вчинення.

Стан дослідження. Науковому аналізу окремих проблем розбудови державної політики у сфері протидії колабораціонізму займалася низка вітчизняних вчених. Зокрема на проблеми визначення поняття колабораціонізму та його класифікації звертали увагу такі фахівці як О. Марін [1, с. 60-75], Н. Дубонос та Н. Пашина [2, с. 59-67], історико-правові аспекти встановлення відповідальності за вчинення колабораційних злочинів, в тому

числі, за законодавством окремих європейських держав, актуалізувалися К. Долгорученком [3, с. 16-19], А. Бадідою [4, с. 7-10]. Фундаментальні наукові дослідження питань колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях у світлі додержання прав і свобод людини і громадянина та перспектив реінтеграції тимчасово окупованих територій забезпечувалися в межах монографічної роботи за авторством М.Рубашенка, І.Яковюк, Н.Шульженко, О.Зайцева, С.Харитонов. [5]. Глибокий науковий кримінально-правової характеристики складу кримінальних правопорушень, відповідальність за які встановлена ст. 111-1 КК України, проводився у працях М.Хавронюка [6], Ю.Василенко [7, с. 3-8], О. Радутного. [8, с. 99-115] На існуючі проблеми порядку притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційних злочинів звертали увагу в своїх роботах Є. Письменський, Р. Мовчан [9, с. 9-12; 10], О. Махлай, А. Дзюрбель [11]. Окремі питання протидії колабораціонізму на тимчасово окупованих територіях актуалізували в своїх роботах С. Сергіївський [12, с.386-395], О. Чальцева [13, с. 56-60], інші фахівці. Водночас незважаючи на широкі дискусії, що ведуться навколо проблем притягнення до відповідальності за колабораціонізм, державна політика у цій сфері поки лишається незмінною.

Мета статті полягає в пошуку та обґрунтуванні перспективних напрямів розбудови національного законодавства щодо протидії колабораціонізму та принципово нових підходів державної політики у боротьбі з цим явищем задля мінімізації його суспільно небезпечних наслідків.

Виклад основного матеріалу. Термін «колабораціонізм» укорінився в українському мовному обігу починаючи із 2014 року,[4, с. 10] коли в результаті гібридної війни рф проти України було захоплено значну частину територій Донецької та Луганської областей, а також півострів Крим.[14, с. 162-178] Здебільшого спочатку він застосовувався неофіційно, зокрема в пресі, для оцінки дій громадян України, які проживали на окупованих територіях та активно співпрацювали з російською стороною. Масштаби співпраці з ворогом, особливо з боку представників судових та правоохоронних органів, місцевих владних еліт на окупованих територіях виявилися вражаючими. Згідно оприлюднених даних, лише в АР Крим на бік ворога перейшло понад 1300 співробітників Служби безпеки України, які на той час служили в кримському главку. [15] Загалом у 2014 р. в Криму на бік ворога перейшло понад 99 % службовців Міністерства внутрішніх справ, близько 95 % військовослужбовців Управління Державної охорони, понад 85 % співробітників Служби безпеки України, близько 70 % прикордонників та військових Збройних Сил України, загальною чисельністю понад 23,5 тисячі осіб. [12, с. 386] Аналогічні процеси спостерігалися і на окупованих територіях Донецької та Луганської областей, де як і в Криму, на бік рф масово перейшли співробітники спецслужб, органів державного управління, судів та правоохоронних органів. Наведені обставини свідчили про масштаби проникнення російських спецслужб в український державний організм та вплив рф на державне та суспільне життя України в цілому. З метою очищення органів державної влади від засилля ставлеників режиму В.Януковича та його російських кураторів було прийнято Закон України № 1682-VII «Про очищення влади» від 16.09.2014р.[16, ст. 2041] Однак прийняття цього закону в цілому не вирішило проблем боротьби з колабораціонізмом на всіх його рівнях.

Попри численні законодавчі ініціативи, встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм відбулося лише у березні 2022 року, одразу після початку повномасштабної збройної агресії рф.[17] Очевидно, що політичним підґрунтям такого рішення була спроба впливу на масштаби співпраці місцевого населення окупованих територій з російською владою з метою запо-

бігання подальшої військовій і політичній експансії рф. Водночас аналіз законодавства, яким встановлено відповідальність за колабораціонізм, свідчить про існування в ньому істотних дефектів, що призводить до суттєвих проблем у практичному застосуванні його положень. Перш за все поспіх, з яким приймалися зміни до законодавства, негативно вплинув на якість правових норм ст. 111-1 КК України, на що неодноразово вказували фахівці. Зокрема, професор М. Хавронюк звернув увагу на те, що Закон від 3 березня 2022р. №2108-IX набув чинності раніше, ніж був опублікованим.[6] У статті 111-1 КК України відсутнє визначення поняття колабораціонізму, і описано лише «описано окремі форми (типи) співпраці».[1, с. 66-67; 7, с. 4] Привертає увагу й те, що норми ст. 111-1 КК України встановлюють відповідальність фактично за всім складів злочинів, які суттєво відрізняються за об'єктивною стороною та охоплюють: інформаційне колаборанство (чч. 1, 6 ст. 111-1 КК); посадове (службове) колаборанство (чч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК); освітнє колаборанство (ч. 3 ст. 111-1 КК); економічне колаборанство (ч. 4 ст. 111-1 КК); політичне (у т.ч. виборче) колаборанство (ч. 6 ст. 111-1 КК); воєнне колаборанство (ч. 7 ст. 111-1 КК).[18, с. 505-506] Діяння, відповідальність за які встановлена ст. 111-1 КК України, за своїм складом подібні до низки суміжних злочинів, через що на практиці виникають труднощі у їх правильній кваліфікації. На думку експертів, проголошення публічних промов на підтримку дій держави-агресора (ч. 1 ст. 111-1 КК України) в залежності від суб'єктивної оцінки змісту можуть бути кваліфікованими за: ч. 2 ст. 109 КК України («публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади»); ч. ст. 110 КК України («публічні заклики до зміни меж території або державного кордону України»); ч. 1 ст. 111-1 КК України («публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора»); ст. 436-2 КК України («Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників»).[19] В науковій літературі також висловлюється думка, що у широкому сенсі під ознаки колабораційної діяльності можуть підпадати фактично всі правопорушення проти основ національної безпеки України (ст.ст. 109, 110, 110-2, 111, 111-2, 112, 113, 114-1, 114-2 КК України) та подібні до них, зокрема передбачені ст. 436-2 КК України [8, с. 101-102]. Викладене свідчить про відсутність системного підходу у розробці змін до КК України за якими було встановлено відповідальність за колабораціонізм. Більш того, на думку низки науковців, законодавець проігнорував, що під колаборацією традиційно розуміється поведінка яка полягає у співпраці, взаємодії, та полягає у «спільній роботі суб'єктів у різних сферах» [5, с. 83]. Причому суб'єктом колабораційної діяльності може визнаватися виключно громадянин України, оскільки «в основі кримінальної відповідальності за колаборацію з окупантом, як і за державну зраду, лежить особливий правовий зв'язок між державою-сувереном відповідної території та її громадянами, який передбачає взаємні права і обов'язки сторін» [5, с. 93-94]. Акт співпраці між громадянином держави-суверена та окупантом є колабораціонізмом лише тоді, коли він відбувається на окупованій території. [5, с. 96] За відсутності вказаних ознак протиправне діяння має кваліфікуватися за іншими статтями КК України. Наведені недоліки законодавства створюють умови для формування неадекватної практики кримінального переслідування за колабораціонізм, коли до відповідальності можна притягнути практично будь-яку особу, що проживає на тимчасово окупованій території і сплачує там податки. Викладена теза підтверджується статистично, зокрема за даними правозахисників, станом на 2025 рік правоохоронці зареєстрували близько 12000 кримінальних проваджень за статтею про

колабораційну діяльність, до судів передали майже вісім тисяч обвинувальних актів. Суди, в свою чергу, винесли вже понад 3000 вироків, які перебувають на різній стадії оскарження або набрали законної сили.[20]

Згідно змін, внесених Законом України №2108-IX від 03.03. 2022 р. до КПК України, підслідність у кримінальних провадженнях про колабораціонізм закріплена за слідчими органами Служби безпеки України (ч.2 ст. 216 КПК України), також передбачалась можливість застосування в таких категоріях справ процедури спеціального досудового розслідування (*in absentia*) (ч. 2 ст. 297-1 КПК України). Враховуючи те, що кримінальні правопорушення, відповідальність за які встановлено ст. 111-1 КК України, переважним чином вчиняються на окупованій території, у розслідуванні таких справ здебільшого застосовується процедура «заочного» провадження (за даними правозахисників – близько 80% випадків). [21] За таких умов реальної можливості проведення переважної більшості слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, визначених КПК України, у органів досудового розслідування немає, тому нерідко вони обмежуються збором інформації з відкритих джерел (телебачення, соціальні мережі), в рамках НСРД зі зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК) може відбуватися контроль переписки засобами електронної пошти тощо. Подекуди в таких провадженнях у процесуальному статусі свідків залучаються особи, покази яких не завжди можуть бути джерелом об'єктивної інформації. На проблему пошуку і залучення свідків під час розслідування колабораціонізму та воєнних злочинів звертають увагу й правозахисники, зокрема у межах дискусійної панелі «На межі законності та безкарності. Як держава має комунікувати складну тему колабораціонізму для українців в окупації» на Donbas Media Forum висловлювалось занепокоєння, що сучасна практика у сфері притягнення до відповідальності за колабораційну діяльність «приводить до втрати потенційних свідків воєнних злочинів: люди, які перебували під окупацією, бояться звертатися до слідства, остерігаючись, що самі стануть підозрюваними в колабораціонізмі». [22] Таким чином в умовах триваючої воєнної агресії, урахуовуючи складну політичну ситуацію, яка склалася в державі, органи досудового розслідування отримали надзвичайно широку компетенцію у протидії колабораціонізму, що іноді дає приводи для зловживань. Досудове розслідування у справах про колабораціонізм часто має формальний характер, оскільки учасники таких кримінальних проваджень здебільшого не мають можливості використати передбачені процесуальним законом інструменти захисту своїх прав. Тому звертаючи увагу на зазначені проблеми, О. Махлай та А. Дзюрбель навіть обґрунтовували ідею створення спеціальних методичних рекомендацій для розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК України, де б основним акцентом виступала необхідність додержання норм міжнародного гуманітарного права; також автори пропонували думку щодо доцільності переорієнтації напрямів правоохоронної діяльності у цій сфері з викриття фактів колабораціонізму на запобігання їх вчиненню шляхом застосування інструментів оперативно-розшукової профілактики. [11] Оскільки досудове розслідування у справах про колабораціонізм досить часто є поверхневим та носить формальний характер, тому воно тягне за собою призначення судами покарань які не в повній мірі враховують ступінь суспільної небезпеки як вчиненого діяння, так і самої особи. Тому вже на етапі підготовчого судового засідання предметом підвищеної уваги суду повинен виступати аналіз змісту обвинувального акта на предмет його відповідності вимогам ст. 291 КПК України, внаслідок чого у подальшому розгляді справи мають бути враховані всі обставини які пом'якшують або виключають кримінальну відповідальність підсудного.

З аналізу положень ст. 111-1 КК України випливає, що суб'єктивна сторона вчинення колабораційних правопорушень характеризується наявністю прямого або непрямого умислу. Зокрема, як вказано в законі, безпосередньою ознакою злочинів, передбачених ч.ч. 2,5,7 ст. 111-1 КК України, є добровільність вчинення. Тому предметом глибокого вивчення у ході судового розгляду таких категорій справ повинна виступати форма вини підсудного а також повинні враховуватися всі обставини, що стосувалися події злочину. Слід брати до уваги, що переважна більшість злочинів, відповідальність за які наступає за ст. 111-1 КК України, вчиняється на окупованій території України, де населення перебуває не лише під постійною загрозою застосування насильства та контролем озброєних військових, а й без матеріальної та фінансової підтримки з боку України. Всі ці обставини необхідно враховувати при притягненні до відповідальності за ст. 111-1 КК України, беручи до уваги не лише існування в діях особи певних ознак складу злочину (-ів), визначених ст. 111-1 КК України, але й моральний аспект проблеми.

Згідно ч. 1 ст. 40 КК України наявність непереборного фізичного або психічного примусу виключає відповідальність за вчинення діянь, передбачених ст. 111-1 КК України. Притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення колабораційних злочинів в умовах непереборного фізичного або психічного примусу повинно відбуватися з урахуванням положень КК України про крайню необхідність.[7, с. 6] Викладене повинно враховуватися як під час ведення досудового розслідування, так і на етапі судового розгляду справи, з метою недопущення постановлення необ'єктивних та необґрунтованих рішень та призначення невинуватих за тяжкістю покарань. Попри це, нерідкими є випадки застосування судами формальних підходів до розгляду справ про колабораціонізм, де ігнорується міжнародне гуманітарне право та реальні умови окупації. На цю проблему вказують, в тому числі, правозахисники, які говорять про порушення судами принципу правової визначеності, презюмування прямого умислу без належних доказів та ігнорування контексту окупації при розгляді такої категорії справ.[23]

Ст. 3 КК України проголошує, що Кримінальний кодекс має ґрунтуватися, зокрема, на загально визначених принципах і нормах міжнародного права.[24, ст. 131] Крім того, у ст. 9 Конституції України зазначається, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. [25, ст. 141] Положеннями Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949р., що набрала чинності для України 03.01.1955р.(Женевська конвенція), зазначається: «Особи, що перебувають під захистом цієї Конвенції, є ті, хто в будь-який момент та за будь-яких обставин опиняються, у разі конфлікту чи окупації, під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, громадянами яких вони не є» (абз. перший ст. 4 Конвенції). Згідно абз. першого ст. 33 Конвенції, «жодну особу, яка перебуває під захистом, не може бути покараною за правопорушення, якого вона не вчинила особисто». В свою чергу, абз. третій ст. 51 Конвенції наголошує на правомірності права особи бути залишеною на своєму звичайному місці роботи. Робота повинна належним чином оплачуватись та відповідати фізичним та інтелектуальним можливостям робітників. У ст. 40 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни зазначається, що громадян держави-супротивниці можна залучати лише до таких видів примусових робіт, виконання яких є необхідним для забезпечення нормальної життєдіяльності на окупованих територіях, та не частиною воєнних операцій. [26] Аналізуючи викладене варто погодитись з науковою позицією М. Хавронюка: незважаючи на те, що в Конвенції такі роботи названі примусовими, вони можуть виконуватися і добровільно. Таким чином відповідальність за ст. 111-1 КК

України не повинна наступати за добровільне виконання роботи, пов'язаної із заняттям посади, якщо «результатом акту співпраці є не стільки зміцнення становища окупанта і сприяння його протиправним діям, скільки забезпечення елементарних потреб цивільного населення...» [5, с. 506; 6]

У розділі IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі від 18.10.1907 (дата набрання чинності для України 24.08.1991), а саме у ст. 48 додатку до Конвенції – Положенні про закони і звичаї війни на суходолі, зазначається, що якщо на окупованій території окупант стягує визначені такою державою податки, мита і збори, він здійснює це, по можливості, відповідно до чинних правил оподаткування та їхньої сфери дії, внаслідок чого, на нього покладається обов'язок нести витрати по управлінню окупованою територією у тій самій мірі, як це був зобов'язаний робити законний уряд. [27] Варто ще раз наголосити, що з огляду на зміст наведених міжнародних актів не має підлягати кримінальній відповідальності особа яка, проживаючи на окупованій території, сплачувала податки і збори до бюджету держави-окупанта, або ж виконувала трудові функції згідно умов трудових договорів на підприємствах, установах, організаціях, очолюваних окупаційною адміністрацією. Принаймні відповідальність може наступати, коли особа виконувала обов'язки, пов'язані з виконанням управлінських або організаційно-розпорядчих функцій, адже зайняття таких посад потребує максимально тісної кооперації та взаємодії з окупаційною владою. У цьому контексті слушною є думка, що міра відповідальності за колабораціонізм повинна бути диференційована в залежності від того, чи діяла особа під тиском зовнішніх обставин, існуючих у зв'язку з вимушеним перебуванням під владою окупаційного режиму, чи діяла вона ініціативно, з ідеологічних міркувань [5, с. 109]. Підсумовуючи викладене хотілось би зазначити, що норми національного законодавства потребують не лише впорядкування на предмет кореляції їх змісту з положеннями міжнародного гуманітарного права, існує гостра необхідність гуманізації

його норм, з урахуванням міжнародного досвіду в галузі реінтеграції окупованих територій. Слушним видається застереження О. Чальцевої яка вважає, що після завершення війни проблема колабораціонізму поставить перед наукою, владою і суспільством нові виклики, оскільки «в українському суспільстві буде відбуватись вирішення двох протилежних проблем. З одного боку – це проблема покаяння колаборантів і їх індивідуальна відповідальність за скоєні злочини, а з іншого боку – це проблема співіснування з колаборантами в державі». [13, с. 59-60]

Висновки. Недоліки чинного законодавства, яким встановлюється відповідальність за вчинення колабораційних діянь створюють суттєві труднощі для формування адекватної практики протидії таким злочинам. З огляду на таке, законодавство, яким встановлюється відповідальність за вчинення колабораційних злочинів потребує радикальних змін на предмет відповідності положенням міжнародного гуманітарного права, дотримання внутрішньої логіки побудови закону про кримінальну відповідальність, зокрема в частині чіткого розмежування окремих складів злочинів.

Органи досудового розслідування мають повно і всебічно проводити досудове розслідування в таких категоріях справ, одержуючи докази з різноманітних процесуальних джерел. Розглядаючи кримінальні провадження, обвинувачення в яких висунуто за ст. 111-1 КК України, ще на етапі підготовчого судового провадження суди повинні звертати увагу на якість досудового розслідування, і при ухваленні рішень враховувати норми міжнародного права, які закріплюють права людини на окупованих територіях під час війни.

Кримінально-правова політика у сфері протидії колабораціонізму повинна орієнтуватися на те, що з повернення окупованих територій виникне необхідність повернення до громадянства України людей, які їх населяли. Тому основним вектором її розбудови повинна стати гуманізація законодавства, яким встановлюється відповідальність за колабораціонізм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марін О.К. Кримінально-правові варіації державної зради у Кримінальному кодексі України. *Право України*. 2022. № 11. С. 60-75.
2. Дубонос Н. І., Пашина Н. П. Сутність поняття «колабораціонізм» та його основні ознаки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. Вип. 37. 2023. С. 59-67.
3. Долгорученко К.О. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 56. С. 16-19.
4. Бадида А. Ю. Колабораціонізм у Франції 1940-1944 років та його оцінки: чи можливі уроки для України? *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 1*. 2022. № 72. С. 7-10.
5. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях України: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод людини і реінтеграції територій: монографія/ М.А. Рубашенко, І.В. Яковлюк, Н.В. Шульженко, О.В. Зайцев, С.О. Харитонов; за ред. М.А. Рубашенка. Нац. фонд дослідж. України. Нац. юрид. ун-т Я. Мудрого. Харків: Право, 2024. 576 с.
6. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм. Аналіз статті про колабораційну із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsijna-diyalnist-nova-stattya-kryminalnogo-kodeksu/> (дата звернення 01.09.2025р.).
7. Василенко Ю. В. Колабораційна діяльність: кримінально-правова характеристика складу кримінального правопорушення. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. Вип. 1. 2022. С. 3-8.
8. Радутний О. Публічні заклики та заперечення як форми інформаційної колабораційної діяльності за Кримінальним кодексом України. *Інформація і право*. 2022. № 2(41). С. 99-115.
9. Письменський Є., Мовчан Р. Ідеологічний та культурно-освітній колабораціонізм: окремі проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 9-12.
10. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020. URL: <https://rd.ua/storage/attachments/11288.pdf> (дата звернення 01.09.2025р.).
11. Махлай О.М. Дзюрбель А.Д. Колабораціонізм – діяння сучасності, що потребує удосконалення правової норми. *Український політико-правовий дискурс*. № 8. (2025). URL: <https://ppdnz.com.ua/index.php/home/article/view/159/92> (дата звернення 01.09.2025р.).
12. Сергієвський С. Диференціація кримінальної відповідальності за різні форми державної зради. *Кримінальне право та кримінологія*. 2020. № 4. С. 386-395.
13. Чальцева О. М. Категорія «колабораціонізм» як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Політичне життя*. Чер. 2022. № 2. С. 56-60.
14. Білічак О.А., Гуз. А.М. Гібридна війна як інструмент зовнішньої політики російської федерації: український вимір (1991-2023). *Східноєвропейський історичний вісник*. Дрогобич, 2024. № 30 С. 162-178.
15. У Криму 1,3 тисячі співробітників України перейшли на бік ворога. URL: <https://unn.ua/news/u-krimu-1-3-tis-spivrobitnikiv-sbu-pereyshli-na-bik-voroga-v-gritsak> (дата звернення 01.09.2025р.).
16. Закон України «Про очищення влади». *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 44. Ст. 2041.

17. Закон України від 3 березня 2022 р. №2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення 01.09.2025р.).
18. Рубашенко М. Кримінально-правова класифікація колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 501-506.
19. Терещенко Д. Колабораційна діяльність — проблеми кваліфікації та доказування. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/kolaboraciynna-diyalnist--problemi-kvalifikaciyi-ta-dokazuvannya.html> (дата звернення 01.09.2025р.).
20. Експерти знову критикують владу за відсутність державної політики щодо колабораційної діяльності та перехідного правосуддя URL: <https://zmina.info/news/eksperty-znovu-krytykuyut-vladu-za-vidsutnist-derzhavnoyi-polityky-shhodo-kolaboracijnoyi-diyalnosti-ta-perehidnogo-pravosuddya/> (дата звернення 26.10.2025р.).
21. В Україні за колабораціонізм відкрито 10 тисяч справ, однак закон не враховує норми міжнародного гуманітарного права – правозахисниця URL: <https://zmina.info/news/v-ukrayini-za-kolaboraczionizm-vidkryto-10-tysyach-sprav-odnak-zakon-ne-vrahovuye-normy-mizhnarodnogo-gumanitarnogo-prava-pravozahysnyczya/> (дата звернення 19.09.2025р.).
22. Кримська правозахисниця пояснила, чому Україні потрібні інструменти перехідного правосуддя. URL: <https://zmina.info/news/krymska-pravozahysnyczya-rozasnyla-chomu-ukrayini-potribni-instrumenty-perehidnogo-pravosuddya/> (дата звернення 27.10.2025р.).
23. Українські слідчі і судді продовжують ігнорувати міжнародне гуманітарне право, розглядаючи справи про колабораціонізм URL: <https://zmina.info/news/ukrayinski-slidchi-i-suddi-prodovzhuyut-ignoruvaty-mizhnarodne-gumanitarne-pravo-rozglyadayuchy-spravy-pro-kolaboraczionizm/> (дата звернення 01.09.2025р.).
24. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
25. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
26. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р./ База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 01.09.2025р.).
27. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 року/ База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222 (дата звернення 01.09.2025р.).

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.10.2025
Дата публікації: 29.10.2025